

Život s Bohem. Návod k použití (Dekalog v evangelické etice dvacátého století)¹

Jindřich Halama

Summary: Living with God. A user manual (The Decalogue in Protestant Ethics of the Twentieth Century). This study attempts to interpret the main features of ethical explications of the Decalogue in European Protestantism during the second half of the twentieth century. The Decalogue alternately became a symbol for a universal human ethical minimum or for the exclusive morality of Christian society, which in both cases, is a distortion of its meaning. During the final decades of the century, an interpretation, which views the Decalogue as a document fostering the voluntary responsibility of liberated people to God, dominated. The author proposes seeing the Decalogue's commandments as operating instructions – as sound counsel that it clearly is necessary to carry out – and conversely, as trustworthy advice about what to meticulously avoid – if we are to retain the granted freedom in living with God and with other people.

Podtitul tohoto příspěvku by mohl svádet k představě, že se budeme pokoušet o jakousi koncentrovanou zkratku dějin evangelické etiky v posledním století. To však není naším cílem. Nejde a nemá jít o soustavné dějiny etických interpretací Dekalogu ve 20. století. Období, které bude v našem zorném poli, je ostatně kratší, zhruba poslední půlstoletí, a centrální otázkou, kterou si přitom budeme klást, je význam Dekalogu jako celku. Nebudeme se zabývat interpretacemi jednotlivých přikázání, ale tím, jak evangelická etika v posledních desetiletích chápala a chápe úlohu Dekalogu v životě člověka a lidského společenství.

Omezíme se přitom na několik nejvýraznějších interpretací, přednostně těch, které jsou eticky zaměřeny, a přihlédneme zvláště k české teologické scéně.

Struktura tohoto příspěvku je prostá: nejprve se krátce podíváme na současné i starší pohledy na Dekalog z morálního hlediska. Jak moralisté či etikové vnímali povahu mravní závaznosti Dekalogu pro křesťana či člo-

---

¹ Tato studie je výsledkem badatelské činnosti v rámci výzkumného záměru MSM0021620802 – Hermeneutika křesťanské, zvláště protestantské tradice v kulturních dějinách Evropy.

věka obecně. Ve druhé části se soustředíme na teologické pojetí Dekalogu ve vztahu k zákonu a přikázání a pokusíme se formulovat hlavní společné rysy jeho novějších teologických výkladů. V závěru chci opovážlivě navrhnout, jak by na základě řečeného bylo možné Dekalog chápat a zacházet s ním v každodenním životě dnešního křesťana.

1. Dekalog jako obecný základ mravnosti?

Pokus vstoupit do jakéhokoli tématu z roviny co nejobecnější se často děje prostřednictvím encyklopedických hesel, která by měla zrcadlit, co se o věci obecně smýšlí. Protože žijeme v době, kdy se obecné stále více hledá na internetu, můžeme sáhnout po „wikipedii“, abychom se dozvěděli, že: *Desatero je v evropské kultuře i mimo okruh náboženství považováno často za „etické minimum“* (heslo „Desatero“). Jak k tomu došlo, to naznačuje sám text dotyčného hesla, když sděluje, že v židovství a křesťanství je Desatero považováno za „*katechetický souhrn morálky*“, přičemž pro židy se jeho platnost omezuje na národ vyvedený z egyptského otroctví, zatímco v křesťanské katechezi je mu připisována platnost univerzální. Naznačuje se nám tedy linie, podle níž Dekalog vyjadřuje:

- v židovství – partikulární morálku vyvoleného lidu;
- v křesťanství – univerzální morálku Bohem stvořeného člověka;
- v sekulární společnosti – obecně lidské etické minimum.

To je ovšem obraz, který z bible nevyčteme. Jak k tomu došlo? Na žádoucí analýzu tohoto procesu jsem nenarazil (což neznamená, že neexistuje), sám jsem ji neprovedl, odvážím se tedy pravděpodobného odhadu. Byl to zřejmě středověký pokus o univerzální křesťanskou civilizaci, který z Desatera udělal v představách evropského obyvatelstva univerzálně platné etické minimum. Tato představa, už od dob osvícenského racionalismu notně vyprázdněná, pak přežila celé období moderny, takže Hans Joachim Kraus mohl ještě na počátku 60. let napsat, že Desatero se stalo v moderní době symbolem či výrazem „absolutních mravních norem“, platných bez ohledu na kontext. To vyústilo v situaci, kdy se „absolutní normy“ vznášejí abstraktně, schématicky a bez souvislosti v řídkém vzduchu moralismu“.²

U nás se zatím poslední veřejné čtení zájmu o Desatero objevilo okolo přelomu století, kdy se mnozí pokoušeli reflektovat a bilancovat – a na pořad dne přišla mravní situace ve společnosti. Řeč o Desateru jako mož-

² HANS JOACHIM KRAUS, Gebote ohne Gott?, in GÜNTHER BAUER (Hrsg.), *Die zehn Gebote. Fragen aus unserer Zeit*, 2. vyd., Stuttgart: Kreuz-Verlag, 1962, s. 107.

ném morálním tmelu sekulární společnosti byla v morálním ovzduší, které se místy blíží vakuu, plácnutím do vody, které potvrdilo pravdivost Krausovy analýzy i po čtyřiceti letech. Ale nehledě na hluchotu postmoderního člověka vůči bezpodmínečným mravním výzvám: mohl by návrat k Desateru jakožto vyjádření základní obecně lidské mravnosti pomoci překonat mravní krizi?³ Jakub Trojan se tehdy nad situací zamýšlel, a přestože sledoval obecné mravní tápání a tázání se sympatiemi ke všem snahám o nápravu či zlepšení, konstatoval jednoznačně: „antropologická perspektiva je neudržitelná bez teologické“.⁴

Přijetí Dekalogu jako možného univerzálního základu mravnosti nutně předpokládá jednak jeho redukci na obecně přijímané zásady, tedy vlastně jeho zrušení a nahrazení „Některými principy z Desatera“ (což se stejně historicky dlouhodobě dělo), jednak určitou antropologii, která v evangelické teologii druhé poloviny 20. století už dávno nebyla doma.

Pokud jde o antropologii, která umožňuje učinit z Dekalogu univerzální mravní základ, téměř symbolicky, právě v polovině století, vyšel český výklad Desatera z pera Zdeňka Trtíka, pozdějšího profesora Husovy bohoslovecké fakulty. Člověk je v něm označen jako nositel Božího prazjevení,⁵ které je hříchem zastřeno a rozrušeno, ne však zničeno. Zůstává při díle alespoň do té míry, aby člověk dokázal rozpoznat platnost obecných mravních příkazů.

S polovinou 20. století tato perspektiva v evangelické etice prudce slábne a ztrácí na významu. Rád bych řekl, že mizí, to však neodpovídá skutečnosti. Poměrně vlivný zůstává tento proud v teologii evangelikální s jejím důrazem na *revelatio generalis*. Dekalog je tu chápán jako objektivní mravní norma a nástroj orientace pro tu část předpokládané lidské mravní přirozenosti, která při vši lidské hříšnosti a pokaženosti zůstává funkční. Schopnost přijímat absolutní normy z Božího zjevení je založena nezrušitelně v našem stvoření k obrazu Božímu.⁶

³ „Když slyším výzvy, aby se společnost navrátila k Desateru, mám nutkání se s jistou škodolibostí zeptat, zda skutečně chceme obnovit společnost, ve které by jeho příkazy dávaly smysl.“ JOHN BARTON, *Etika a Starý Zákon*, Jihlava: Mlýn, 2006, s. 11.

⁴ JAKUB S. TROJAN, Dekalog v dnešní diskusi o etice, *Křesťanská revue*, 2001, roč. 68, č. 3, s. 62–65, cit. s. 63.

⁵ ZDENĚK TRTÍK, *Výklad Desatera*, Praha: Blahoslav, 1950, s. 9.

⁶ CHARLES W. CARTER – R. DUANE THOMPSON, *The Biblical Ethic of Love*, New York: Peter Lang, 1990, s. 50n. Dvojí podobu Božího zjevení, skrze přírodu a skrze životní zkušenosti, zastává i mnohem starší výklad z pera salvátorského evangelického faráře Stanislava Čapka (STANISLAV ČAPEK, *Výklad desatera*, Praha: Evangelisační odbor Seniorátu Pražského, 1929), v němž je Desatero nahlíženo jako zákony, které vyjadřují „celý obor mravního i náboženského života“. A nedosti na tom, je z něj možno vyčíst „nejen hrubé začátky,

S takovouto antropologií, která umožňuje vytvářet univerzálně pojaté mravní koncepce, pracuje převážně morální teologie katolická a odtud pochází největší morální projekt poslední doby, *Světový étos* Hanse Künga (1990).⁷ Küng však ani neuvažuje, že by za základ mohl vzít Dekalog jako celek. Snaží se identifikovat společné mravní zásady všech velkých světových náboženství a dochází k tomu, co nazývá „pět velkých přikázání lidskosti“ (nebo také „maximy elementární lidskosti“):⁸ nezabíjet, nelhat, nekrást, nekonat zlo, ctít rodiče a milovat děti. V Dekalogu tato přikázání snadno identifikujeme, neboť mimo jiné jsou v něm i ona – stejně jako ve všech velkých mravních koncepcích lidstva, jak ukazuje Küng. Jsou to zásady společné pro všechna velká náboženství, protože jsou společné všem lidem. To, že je najdeme i v Dekalogu, tedy není překvapivé. Mnohem spíše nás to upozorňuje, že specifika Dekalogu musíme hledat jinde než v těchto přikázáních.

Zjištění tohoto druhu učinila evangelická teologie ve 20. století, etika zřejmě až v jeho druhé polovině, a v důsledku toho se téměř jednomyslně propracovala k přesvědčení, že prohlásit Dekalog za možný obecný základ mravnosti znamená buď nebrat vážně člověka, jeho skutečnou povahu a možnosti, nebo nebrat vážně Dekalog, případně nebrat vážně ani jedno. K přirozené lidské výbavě nepatří výlučný vztah k Hospodinu, Bohu, který vysvobodil a vysvobozuje svůj lid, jak nám Dekalog připomíná. Z přirozených lidských předpokladů lze odvodit pouze ony zásady elementární lidskosti, které jsou součástí přikázání Desatera, tvoří však jeho základ. Desateru nejde v první řadě o ně, Dekalog není a nechce být univerzálním mravním zákoníkem.

Čím tedy je, nebo (dobře eticky) čím má být Dekalog, musíme zjišťovat jinak položenými otázkami, méně se ohlížet na obecné mravní myšlení a normy, a zaměřit se na biblické texty a kontexty.

2. Dekalog, zákon a přikázání

To nás přivádí k přesložitě otázce, jak chápat biblicky a systematicky pojmy zákon a přikázání, které jsou s Desaterem spojeny. Biblisté nás sice upozorňují, že pojem zákon spojila s Dekalogem až mnohem pozdější křesťanská

---

nýbrž i jemné odstíny duchovního náboženství“ – opírá se tedy zřetelně o evoluční pojetí náboženství.

⁷ HANS KÜNG, *Světový étos. Projekt*, Zlín: ARCHA, 1992.

⁸ Op. cit., s. 60n.

vykladačská tradice,⁹ zrovna evangelická etika se však interpretaci pojmu zákon nikterak vyhnout nemůže.

Emeritní bonnský systematik a etik Martin Honecker ve svém úvodu do evangelické etiky¹⁰ popisuje dvě linie v pojetí Dekalogu, které (nutně schématicky) charakterizuje jako luterskou a kalvinistickou tradici:

a) Jednou cestou je chápat Dekalog jako výraz přirozeného zákona, tedy s obecnou platností, přinejmenším pokud se týká jeho druhé desky (vztahu k lidem), a v této roli jako zákon svým působením předcházející evangelium (typicky luterské pořadí zákon – evangelium).

b) Druhý směr Dekalog interpretuje jako výraz etiky vděčnosti za poznanou milost, což se tradičně pokládá za typicky kalvinistický rys (pořadí evangelium – zákon).

Jakkoli je toto schéma rozšířené, a historicky doložitelné, v našem zkoumání nám málo pomůže. To první, Dekalog jako výraz přirozeného zákona, jsme právě coby nepřiměřenou moralistní koncepci odložili do dějin.

O druhé interpretaci, Dekalogu jako základním dokumentu etiky vděčnosti, se jistě dá uvažovat, jako příklad této interpretace nám může posloužit třeba výklad Kurta Henniga.¹¹ V jeho podání vypadá základní postoj k přikázáním Dekalogu asi takto: přikázání se nesnažím dodržovat proto, abych tím získal nějakou odměnu, na zemi nebo v nebi; snažím se je dodržovat z vděčnosti k tomu, který je můj Bůh a je se mnou.¹²

Hennig radikálně ztotožňuje přikázání s evangeliem: Boží přikázání je evangelium. Je vysvobozením ze strachu, poučením, jak uniknout zlu, vyznačením bezpečné cesty, ale tím i stanovením hranic, za nimiž se pohybovat není radno.¹³ A tady se, po mém soudu, dostává etika vděčnosti do vnitřního konfliktu. Snažím-li se dodržovat přikázání z vděčnosti, co s vymezením zapovězených nebo přinejmenším důrazně nedoporučených zón? Mohu být vděčen za přikázání, které mne takto varuje, ale v tom případě je vděčnost důsledkem, nikoli motivací k dodržování přikázání. Motivací k plnění přikázání by byla spíš důvěra, že Bůh, který mne vysvobozuje, mi dává nejlepší možná pravidla v mém vlastním zájmu. V takovém případě by zřejmě bylo lépe mluvit o etice důvěry než o etice vděčnosti. Navíc,

⁹ JAN HELLER, Desatero. Úvod a výklad, (1984) in JAN HELLER, *Hlubinné vrty. Rozbory biblických statí a pojmů*, Praha: Kalich, 2008, s. 182–224, cit. s. 183.

¹⁰ MARTIN HONECKER, *Einführung in die theologische Ethik. Grundlagen und Grundsbegriffe*, Berlin: Walter de Gruyter, 1990, s. 256n.

¹¹ KURT HENNIG, *Das Grundgesetz Gottes. Eine Auslegung der Zehn Gebote*, Stuttgart: Quell Verlag, 1982.

¹² Op. cit., s. 42.

¹³ Op. cit., s. 25.

pokud jde o přikázání, která formulují pozitivní morální pravidla a návody pro různé životní situace, ta musíme hledat jinde než v Desateru, jak sám Hennig zdůrazňuje (a doporučuje hledat je především v mudroslovi).¹⁴

Jakmile se začneme zabývat pozitivní rolí přikázání, napomínání, nabádání k dobrému životu, dostáváme se ke svrchovaně etickému tématu – klasicky dogmaticky nazvanému „*tertius usus legis*“. Kalvín jej nazývá také *praecipuus usus legis* (Inst. II.7.12), či *usus in renatis*, týká se tedy role zákona v životě věřících, v životě Božího lidu, pokynů, kterými se může a má řídit, pravidel, která má respektovat, a činů, které má konat. Lidské jednání, dobře reformačně chápané nikoli jako podmínka k čemukoli, ale jako důsledek poznané milosti, dostává pravidla, jimiž se v této nové situaci má řídit.

Zatímco v kalvinismu je tento článek organickou součástí věrouky, v luterství a jeho učení o zákonu a evangeliu byl dramaticky sporným bodem co do možnosti, potřebnosti nebo vůbec přípustnosti zohlednění dobrých skutků v životě křesťana. Pro naše zamyšlení nad povahou přikázání je důležité zjištění, předložené Wilfriedem Joestem,¹⁵ že Martin Luther, jakkoli sám nikdy termín *tertius usus legis* neužil, zná pozitivní užití zákona, který v evangeliu dává konkrétní pokyny, a zná poslušnost víry, která je se svobodou víry zajedno. Ví o přikázání, které říká člověku, jemuž je darována spása: smíš, protože ...¹⁶

Boží přikázání má v reformační teologii tuto dvojí podobu: podobu Božího slova volajícího na jedné straně k odpovědnosti a k soudu, a na druhé straně zvětujícího milost.

Přiřazení Desatera pod onu první, přísnou podobu, je pravidelným počinem všech legalismů. Takto pojatý Dekalog potom v kombinaci s osmi záporně formulovanými přikázáními vede ke vzniku dojmu, že křesťanství je charakteristické tím, co se nesmí.

Proti legalistickému pojetí, které bylo a zůstává velmi silným proudem v křesťanské etice, přinesla zvláště šedesátá léta interpretace, které čtenáře či posluchače ujistí: Já, Hospodin, jsem tvůj Bůh, proto nemusíš ... Případně to lze formulovat kladně: Vysvobodil jsem tě, proto smíš, můžeš ...¹⁷

¹⁴ Op. cit., s. 23.

¹⁵ JOEST WILFRIED, *Gesetz und Freiheit. Das Problem des Tertius usu legis bei Luther und die neutestamentliche Parainese*, 3. vyd., Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1961.

¹⁶ Op. cit., s. 195n.

¹⁷ Nejvýraznějším příkladem je rozšířená parafráze Dekalogu: ERNST LANGE, *Zehn großen Freiheiten*, Gelnhausen 1965, 1978¹⁰, 1984¹⁶, Česky: Deset velkých svobod, *Křesťanská revue*, 1967, roč. 34, s. 26nn., 48nn. Příkladem protilegalistické etiky šedesátých let, nyní přístupné i českému čtenáři, je pak bezesporu JOSEPH FLETCHER, *Situační etika*, Praha: Kalich, 2009 (anglický originál 1965).

Nebezpečím těchto protilegalistických interpretací, jakkoli sympatických, může být a bývá opět problematická antropologie. Tentokrát založená nikoli ve stvořené mravní přirozenosti člověka, ale v jeho ospravedlněné či znovuzrozené podobě, v níž se domnívá být vítězem nad hříchem a zdárným skutečňovatelem Božích přikázání, případně být Bohem zachráněn a proměněn do této podoby.¹⁸

Není třeba dokazovat, že obě krajnosti, jak legalismus, založený na chápání přikázání jako neměnných pravidel, jež je nutno dodržovat, tak anti-legalismus, spoléhající na proměnu člověka a zcela nové možnosti (proto nazvaný např. sociologem náboženství P. Bergerem „utopismus“), jsou nepřiměřenými jak pro pojetí křesťanské etiky vůbec, tak pro interpretaci Dekalogu zvláště.¹⁹ Přiměřenou interpretaci Desatera z hlediska křesťanské etiky je evidentně nutno hledat někde uprostřed, v napětí mezi svobodou a odpovědností, soudem a milostí či ve šťastných případech v jejich spojení. To je přístup, který v evangelické etice posledních desetiletí jednoznačně převládá a jeho vynikající ukázkou je výklad Desatera z pera J. M. Lochmana.²⁰

Než však přistoupíme k této perspektivě, zmiňme ještě stručně dvě koncepcce evangelické etiky, které zaslouží pozornost.

Tou první je *Evangelická etika* Hanse Georga Fritzsche,²¹ nejrozsáhlejší pokus vybudovat na půdorysu Desatera ucelený tvar křesťanské etiky. Úkolem teologické etiky je pro něj objasnění v bibli předložených přikázání Božích, pokud jde o náš morální život (s. 16). Předsevzatý úkol objasnit přikázání pak naplňuje tím, že projde každé Boží přikázání v pořadí, jak jsou v Desateru. Protože se nezdržuje úvody a vysvětlováním obecných předpokladů, ponechává čtenáře při dojmu, že do některého z přikázání Desatera lze vřadit každé přikázání, které se nachází v bibli. To také pečlivě a se systematickostí téměř tomistickou činí, přičemž látky inter-

---

¹⁸ Český čtenář pak má nově možnost seznámit se s interpretací, která prostě (a kontroverzně) konstatuje: neděláš to. Přikázání Desatera se v tomto pojetí stávají „konstatováním určitého stavu Hospodinova vyznače ...“ JIŘÍ BENEŠ, *Desítka. Desatero aneb deset slov o Bohu a člověku*, Praha: Návrat domů, 2008, citát s. 23. Kritika viz MARTIN PRUDKÝ, Desatero netradičně aneb k problému vykládání a interpretace bible, *Teologická reflexe*, 2009, roč. XV, č. 1, s. 76–93.

¹⁹ Přitažlivost legalismu a utopismu v křesťanské etice se zabývá PETER BERGER, *Vzdálená sláva*, Brno: Barrister & Principal, 1997: „... jak legalismus, tak utopismus do morálky v našem životě vnáší velkolepá zjednodušení, což také vysvětluje jejich neutuchající přitažlivost.“ (s. 171)

²⁰ JAN MILIČ LOCHMAN, *Desatero. Směrovky ke svobodě. Nástin etiky pod zorným úhlem Desatera*, Praha: Kalich, 1994 (německý originál 1979).

²¹ HANS-GEORG FRITZSCHE, *Evangelische Ethik. Die Gebote Gottes als Grundprinzipien christlichen Handelns*, Berlin: EVA, 1961.

pretuje programově a důsledně z novozákonní perspektivy. Patrným cílem Fritzscheho díla je nacházet způsob, jak zachovávat a naplňovat Boží přikázání. Tedy zaměření deontologické, předpokládající hotovou, danou normu. Desatero je tu, při vši snaze vyhnout se úskalí legalismu i antinominismu a udržet napětí mezi individuálním a sociálním, spíše statickou budovou, připraveným prostorem, jež je třeba naplňovat přiměřeným obsahem. I datem svého vzniku je toto dílo předurčeno stát se pokusem (jakkoli poctivým) najít interpretaci Dekalogu pro pozdní modernu, ještě netušící, jak blízko je radikální zlom epoch.

Druhým dílem je o generaci mladší *Hospodářská etika* curyšského etika Arthura Richa.²² Rich věnuje kapitolku interpretaci „biblických maxim“, jak je nazývá, a stručně se vyjadřuje k interpretaci Desatera. Přikázání Desatera „... ve svém normativním slovním vyjádření nejsou sama absolutními požadavky, nýbrž relativním a tudíž měnitelným vyjádřením něčeho absolutního. Toto absolutní ... lze chápat jako požadavek humanity obsažený ve smlouvě, kterou Jahve uzavřel s Izraelem.“ (s. 214) Celé Desatero staví Rich pod požadavek lásky a smysl jeho přikázání vidí ve směřování k prohloubení lidství. Stejně vnímá i Ježíšův vztah k Desateru, které je pro něj ... dobrou cestou k humánnějšímu životu (s. 217).

Richova perspektiva s výhledem k humanizaci lidského života je jednoznačně teleologická a v kontextu celého autorova díla mírně optimistická. Dekalog je tu relativním nástrojem ke zprostředkovávání absolutního Božího nároku eschatologické povahy, který za ním musíme rozeznat.

Při hledání pomyslného vyváženého středu mezi legalismem a utopismem v interpretaci Desatera se Fritzscheho pojetí jeví být poněkud blíže legalismu, Richovo naopak utopismu. Nejsilnějším důrazem v evangelické interpretaci Dekalogu je však v posledních desetiletích rozhodně důraz na svobodu, a k němu se nyní obrátíme.

3. Svoboda jako ústřední kontext Dekalogu

Skutečnost, že se celá řada novějších prací o Dekalogu soustředí na svobodu jako ústřední motiv, je naprosto zřetelná už při zběžném pohledu na relevantní literaturu. Shrnuje to ve své práci o významu a interpretaci Dekalogu Frank Crüsemann.²³ Vyjádření, že Dekalog je „jedinečnou proklamací svobody“ (Freiheitsproklamation ohnegleichen), najdeme už

²² ARTHUR RICH, *Etika hospodářství I. Theologická perspektiva*, Praha: OIKOYMENH, 1994.

²³ FRANK CRÜSEMANN, *Bewahrung der Freiheit. Das Thema des Dekalogs in sozialgeschichtlicher Perspektive*, Gütersloh: Chr. Kaiser, 1993, s. 13.

ve výkladech švýcarského teologa Waltera Lüthiho brzy po válce,²⁴ v dalších letech pak tento důraz stále sílí. Asi nejdůležitějšími texty z pozdější doby jsou tu Ebelingova kázání *Die zehn Gebote* a zmíněné Lochmanovo *Desatero – Wegweisung der Freiheit*.²⁵

Společně sdíleným přesvědčením je, že Dekalog není univerzálním dokumentem, ale je určen těm, kdo byli Bohem vysvobozeni. Příkázání Dekalogu „mají smysl jen ve vztahu k vysvobozujícímu Bohu, jak o něm svědčí Exodus“,²⁶ „je řádem pro ty, kdo byli vysvobozeni“,²⁷ „souvisí se zápasem o pravé pochopení křesťanské svobody“.²⁸

Neboli první podmínkou porozumění příkázáním Dekalogu je zkušenost s vysvobozujícím Bohem, který se člověku zjevuje jako dárce svobody. Ebeling to formuluje jako zkušenost bezpodmínečného nároku, osobní setkání s Božím oslovením. Podobně hovoří Fuchs o metaforické roli zákona – přenesení centra našeho vnímání z nás samých ke druhým prostřednictvím připomenutí, že jsme byli otroky a Bůh to svým zásahem změnil.²⁹ Boží milost je univerzální, Dekalog však je partikulárním dokumentem pro ty, kdo ji poznali a přijali. Jeho původní určení bylo zřejmě mnohem užší, než si zpravidla uvědomujeme. Kdo byli jeho adresáty? Crüsemann ukazuje, že patrně pouze plnoprávní členové izraelského lidu, tedy muži, kteří vládli ve svých domech a hospodářstvích, prostě patriarchové.³⁰

To druhé, Dekalog je dokumentem smlouvy, jde v něm o život před Bohem a s Bohem. Fuchs to nazývá organizační funkcí zákona, totiž organizování smluvního společenství. Znamená to stanovení řádu, vymezení prostoru, v němž člověk Bohem vysvobozený může svou svobodu uskutečňovat. Toto vymezení je převážně negativní, neboť popisuje hranice prostoru, za nimiž už svoboda není možná. Uvnitř těchto hranic je ponechán značný prostor pro vlastní odpovědnost a rozhodování, jak svou svobodu konkrétně žít. Příkázání Desatera nechtějí autoritativně nařizovat, vytvá-

²⁴ WALTER LÜTHI, *Die Zehn Gebote Gottes ausgelegt für die Gemeinde*, Basel: Friedrich Reinhardt, 1950, s. 15.

²⁵ GERHARD EBELING, *Die Zehn Gebote in Predigten ausgelegt*, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1973. JAN MILÍČ LOCHMAN, *Wegweisung der Freiheit*, Gütersloh 1979.

²⁶ CRÜSEMANN, *Bewahrung der Freiheit*, s. 13.

²⁷ EBELING, *Die Zehn Gebote in Predigten ausgelegt*, s. 29. Podobně WILHELM STÄHLIN, *Die Urordnung des Lebens. Ein Versuch, die Zehn Gebote zu verstehen*, Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk, 1973, s. 15.

²⁸ LOCHMAN, *Wegweisung der Freiheit*, s. 16. Zcela v Lochmanově linii je výklad J. NOHAVICI (*Desatero*, Brno: Trans World Radio, 1997): „směrovky svobody jsou pro ty, kterým byla darována svoboda“ (s. 8).

²⁹ ERIC FUCHS, *Co dělá naše jednání dobrým? Uvedení do etiky*, Jihlava: Mlýn, 2003, s. 102.

³⁰ CRÜSEMANN, *Bewahrung der Freiheit*, s. 79.

řet cosi nového, ale pořádat či uchovávat již existující vztah k Bohu.³¹ Dekalog platí osvobozeným a je určen k uchovávání této svobody,³² či má pomáhat v jejím naplňování, „je svou podstatou magna charta osvobození“.³³

Na začátku 21. století stojí tedy evangelická etika uprostřed postmoderní společnosti bez univerzální nábožensko-mravní koncepce, nenabízí Dekalog jako recept na veškerý mravní deficit či úpadek a v souladu se sociologickým vývojem k menšinovosti jej chápe mnohem partikulárněji, než bývalo zvykem. Je to chyba a projev slabosti? Jsem přesvědčen, že není. Křesťané by mnohem spíše než strážci a garanty morálky měli být strážci a garanty svobodného a odpovědného lidství.

4. Desatero jako návod k použití?

Čím tedy může a má být Dekalog, vraťme se k úvodní otázce, v onom partikulárním rámci vysvobozeného Božího lidu? Tady se vracím k titulu svého příspěvku a navrhuji – návodem k použití.

Žijeme v konzumní technologické společnosti, která nás vybavuje stále důmyslnějšími zařízeními a přístroji. Ovládat je není často vůbec triviální, a tak máme někde po ruce návod k použití, abychom zjistili, co dělat, když potřebujeme nastavit správný čas buzení na elektronickém radiobudíku, přepnout z televizního vysílání na domácí kino, naprogramovat topení na víkend nebo cokoli podobného ...

Důležitou součástí všech uživatelských manuálů jsou nejen pokyny, jak zařízení uvést v činnost, ale také varování, co nedělat. Ne, že by to člověk udělat nesměl, ale důrazně se to nedoporučuje. Jsou postupy, kterými zařízení spolehlivě poškodíme nebo zničíme, jsou i takové, kterými můžeme vážně ohrozit sami sebe nebo druhé (třeba ohřívát uzavřenou konzervu v mikrovlnné troubě, omývat zapnutý elektrický spotřebič vodou, nalévat jedovaté chemikálie do lahví od minerálky ...). Zpravidla to pokládáme za samozřejmé. Jenom blázen by toho nedbal – a přece se stále dějí neštěstí.

Navrhuji takto chápat Dekalog. Jako uživatelský manuál k životu s Bohem, jako návod k udržování a provozování svobody, kterou nám dává. Jaké to otevírá možnosti, co všechno se dá zažít, to nám žádný manuál, a tedy ani Dekalog, nepopíše. To je součástí dobrodružství objevování a kouzla všeho nového. Je tu však několik spolehlivých rad, co je určitě

³¹ WERNER H. SCHMIDT (in Zusammenarbeit mit HOLGER DELKURT und AXEL GRAUPNER), *Die Zehn Gebote im Rahmen alttestamentlicher Ethik*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1993, s. 22.

³² CRÜSEMANN, *Bewahrung der Freiheit*, s. 85.

³³ LOCHMAN, *Wegweisung der Freiheit*, s. 16.

třeba udělat a čeho se naopak úzkostlivě vyvarovat, máme-li si onu darovanou svobodu v životě s Bohem a s druhými lidmi uchovat. Každému, kdo tuto svobodu zakusil, je to jasné. Jenom blázni toho nedbají. Ale je jich – je nás – stále překvapivě mnoho.

Literatura

- JOHN BARTON, *Etika a Starý Zákon*, Jihlava: Mlýn, 2006.
- GÜNTHER BAUER (Hrsg.), *Die zehn Gebote. Fragen aus unserer Zeit*, 2. vyd., Stuttgart: Kreuz-Verlag, 1962.
- JIŘÍ BENEŠ, *Desítka. Desatero aneb deset slov o Bohu a člověku*, Praha: Návrat domů, 2008.
- CHARLES W. CARTER – R. DUANE THOMPSON, *The Biblical Ethic of Love*, New York: Peter Lang, 1990.
- FRANK CRÜSEMANN, *Bewahrung der Freiheit. Das Thema des Dekalogs in sozialgeschichtlicher Perspektive*, Gütersloh: Chr. Kaiser, 1993.
- STANISLAV ČAPEK, *Výklad desatera*, Praha: Evangelisační odbor Seniorátu Pražského, 1929.
- GERHARD EBELING, *Die Zehn Gebote in Predigten ausgelegt*, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1973.
- JOSEPH FLETCHER, *Situation Ethics. The New Morality*, Philadelphia: Westminster Press, 1966. *Česky Situační etika*, Praha: Kalich, 2009.
- HANS-GEORG FRITZSCHE, *Evangelische Ethik. Die Gebote Gottes als Grundprinzipien christlichen Handelns*, Berlin: EVA, 1961.
- ERIC FUCHS, *Co dělá naše jednání dobrým? Uvedení do etiky*, Jihlava: Mlýn, 2003.
- JAN HELLER, Desatero. Úvod a výklad, (1984) in JAN HELLER, *Hlubinné vrty. Rozbory biblických statí a pojmů*, Praha: Kalich, 2008, s. 182–224.
- KURT HENNIG, *Das Grundgesetz Gottes. Eine Auslegung der Zehn Gebote*, Stuttgart: Quell Verlag, 1982.
- MARTIN HONECKER, *Einführung in die theologische Ethik. Grundlagen und Grundsbegriffe*, Berlin: Walter de Gruyter, 1990.
- WILFRIED JOEST, *Gesetz und Freiheit. Das Problem des Tertius usus legis bei Luther und die neutestamentliche Parainese*, 3. vyd., Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1961.
- HANS KÜNG, *Světový étos. Projekt*, Zlín: ARCHA, 1992.
- ERNST LANGE, *Zehn großen Freiheiten*, Gelnhausen 1965, 1978¹⁰, 1984¹⁶.
Česky: Deset velkých svobod, *Křesťanská revue*, 1967, roč. 34, s. 26nn., 48nn.

- JAN MILÍČ LOCHMAN, *Desatero. Směrovky ke svobodě*, Praha: Kalich, 1994 (německy *Wegweisung der Freiheit*, Gütersloh 1979).
- MARTIN LUTHER, *O dobrých skutcích*, Praha: Kalich, 1986.
- WALTER LÜTHI, *Die Zehn Gebote Gottes ausgelegt für die Gemeinde*, Basel: Friedrich Reinhardt, 1950.
- JAN NOHAVICA, *Desatero*, Brno: Trans World Radio, 1997.
- OTTO HERRMANN PESCH, *Die zehn Gebote*, Mainz: Matthias-Grünewald Verlag, 1976.
- HORST GEORG PÖHLMANN – MARC STERN, *Desatero v životě židů a křesťanů* (dialog ortodoxního rabína a křesťanského teologa), Praha: Vyšehrad, 2006.
- MARTIN PRUDKÝ, *Desatero netradičně aneb k problému vykládání a interpretace bible, Teologická reflexe*, 2009, roč. XV, č. 1, s. 76–93.
- ARTHUR RICH, *Etika hospodářství I. Teologická perspektiva*, Praha: OIKOYMENH, 1994.
- WERNER H. SCHMIDT (in Zusammenarbeit mit Holger Delkurt und Axel Graupner), *Die Zehn Gebote im Rahmen alttestamentlicher Ethik*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1993.
- WILHELM STÄHLIN, *Die Urordnung des Lebens. Ein Versuch, die Zehn Gebote zu verstehen*, Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk, 1973.
- JAKUB S. TROJAN, *Dekalog v dnešní diskusi o etice, Křesťanská revue* 2001, roč. 68, č. 3, s. 62–65.
- ZDENĚK TRTÍK, *Výklad Desatera*, Praha: Blahoslav, 1950.